

Marianne Lind, Inger Moen og Hanne Gram Simonsen. Verb- og setningstesten (VOST):
Et nytt redskap i den logopediske verktøykassa (del 1).

Denne artikkelen er publisert i **Norsk tidsskrift for logopedi 2006, vol 52(3), side 20-24.**

Arkivert i DUO med tillatelse fra Norsk Logopedlag <http://www.norsk-logopedlag.no/>

Lenke til [Norsk Tidsskrift for Logopedi](#)

Verb- og setningstesten (VOST): et nytt redskap i den logopediske verktøykassa (del 1)*

Marianne Lind¹, Inger Moen² og Hanne Gram Simonsen²

¹ Bredtvet kompetansesenter, Oslo

² Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo

I logopedien finnes det et utall av metoder og arbeidsformer logopeden kan bruke. Metodene henger sammen med de målene en setter seg for undervisningen, den innsikt og motivasjon eleven/klienten selv har, og de perspektiver og den kunnskap logopeden har i forhold til vanskeområdet, både generelt og i relasjon til den enkelte man arbeider med (Haaland-Johansen 2004). I denne artikkelen skal vi beskrive et nytt, norskspråklig testmaterieell som kan brukes for å kartlegge bestemte sider ved språkforståelse og -produksjon hos afasirammede, og som dermed kan gi logopeden dypere kunnskap om språkvanskene og bedre grunnlag for å velge mål og metode for undervisningen. I neste nummer av "Logopeden" gir vi to eksempler på bruken av testen.

Innledning

Uansett hva en velger å fokusere på i den logopediske undervisningen – hvilke mål en setter seg, og hvilke arbeidsmetoder en velger – er det helt nødvendig å vite noe om den afasirammedes utgangspunkt. Hvilke sterke sider har vedkommende, språklig og kommunikativt, og hva er spesielt vanskelig? For å kunne sette inn målrettet undervisning, og ikke minst for å kunne dokumentere eventuelle endringer som følge av undervisningen (Corneliusen 2005), må kartleggingen være systematisk og velfundert.

Ulike kommunikasjonssituasjoner stiller forskjellige krav til språkbrukere, og vi vet at mange afasirammede presterer ulikt i forhold til konteksten. Noen kan få til ting i en testsituasjon – for eksempel å bøye verb – som de ikke greier å utnytte i samtaler (Lind & Simonsen 2002), mens andre kan ha en bedre kommunikasjonsevne i hverdagssituasjoner enn det formelle testresultater skulle tilsi. Kartlegging av den afasirammedes språk- og kommunikasjonsevne bør derfor være basert på flere typer språkbrukssituasjoner: tester og prøver av ulike typer og observasjon av kommunikasjon i hverdagen.

Konsekvensene av en kartlegging er ikke gitt på forhånd. Det er med andre ord ikke slik at bestemte testresultater betyr at undervisningen må ha ett bestemt mål eller ta én bestemt form. Det er mange andre faktorer enn kartleggingsresultatene som kan påvirke undervisningens mål og metoder. En viktig faktor er den afasirammedes egen innsikt og motivasjon. Men poenget er at de kunnskapene en får om den afasirammedes sterke og svake sider gjennom kartleggingen, gir et systematisk grunnlag for å velge blant ulike mål og metoder i undervisningen.

Afasi er en språkvanske med konsekvenser for langt mer enn det rent språklige, men kjernen i afasien er allikevel de språklige vanskene. Et naturlig valg av grunnlagsteori for kartlegging og forståelse av afasi, finner vi derfor i språkvitenskapen (Lind 2004). Systematisk kartlegging av språklige evner krever språkspesifikt materieell (tester o.l.). Selv mellom språk som er nært beslektet, kan det være forskjeller som gjør at noen språklige fenomener er

* Denne artikkelen ble opprinnelig publisert i *Norsk tidsskrift for logopedi*, nr. 3, 2006 (s. 20-24)

henholdsvis enklere eller vanskeligere i et språk enn i et annet. Og ord og lydsystemer er også forskjellige, selv mellom språk som i mangt virker like.

For at en test skal kunne gi oss god informasjon om et fenomen, må den være bygd opp på en systematisk måte og være normert i forhold til en eller flere normalgrupper. Systematisk oppbygging vil for eksempel si at testen gir mulighet for feilanalyse (altså at vi kan lære noe om den afasirammedes evner også ved å undersøke hva slags typer feil han/hun gjør), og at de fenomenene vi tester, er kontrollert i forhold til gitte variabler. Når vi skal vurdere den afasirammedes testresultater, bør vi også vite noe om hvilke resultater en sammenlignbar gruppe personer uten språkvansker har på testen, og om hva som er normal variasjon.

For norsk har det hittil ikke eksistert noen standardisert og normert test som gir oss anledning til å kartlegge afasirammedes språkvansker på et systematisk, språkvitenskapelig grunnlag. *Verb- og setningstesten* (VOST) (Bastiaanse et al 2006) søker å bote på denne mangelen. VOST er en norsk versjon av et testbatteri som opprinnelig ble utviklet for nederlandsk (Bastiaanse et al 2000), og som også finnes i en engelsk versjon (Bastiaanse et al 2002). Selv om det finnes mange likhetstrekk mellom nederlandsk, engelsk og norsk, er det også strukturelle forskjeller mellom språkene, som gjør at den norske versjonen ikke er en ren oversettelse, men en versjon som er tilrettelagt for norsk. Med norsk mener vi da bokmål og bokmålsnære dialekter. Det er ikke mulig å lage en språktest som er dialektøytral, og i større eller mindre grad vil dialektforskjeller kunne påvirke testresultatene. Utprøvingen av testen har imidlertid vist at i det store og hele fungerer den også i forhold til afasirammede med dialekter som skiller seg sterkt fra bokmålet.

Det er ikke meningen at VOST skal erstatte andre afasitester, som for eksempel *Norsk grunntest for afasi* (Reinvang & Engvik 1980) eller PALPA (Kay, Lesser & Coltheart 1992), som for tiden oversettes/tilrettelegges for norsk (se "Nyhetsarkiv" for 2005 under www.statped.no/bredtvot). Alle disse testene har ulike teoretiske utgangspunkt og mål, og supplerer hverandre snarere enn konkurrerer med hverandre.

Verb- og setningstesten: teoretisk bakgrunn og mål

Verb- og setningstesten er utviklet for at man skal kunne undersøke afasirammedes evner til å produsere og forstå verb og setninger. Når vi fokuserer på språk som et kommunikasjonsmiddel mellom mennesker, kan vi argumentere for at verb er en av de aller mest sentrale ordkategoriene i språket. Både når vi produserer og forstår språklige ytringer, er verbene spesielt viktige. De gir oss informasjon om betydning, om hva det er vi snakker om, og om hvilke funksjoner de andre ordene i ytringen har. Ytringer uten verb kan bli nesten uforståelige, slik som i dette eksempelet: "Jeg ikke boka, men jeg den" ("Jeg har ikke lest boka, men jeg har kjøpt den"). Selvfølgelig kan språkbrukere bruke kontekstuell kunnskap for å "gjette" seg frem til meningen med ytringer også når verbene mangler (Lind & Simonsen 2002, Lind 2005), men det krever ofte et mer omfattende samarbeid mellom de som snakker sammen, enn når verbene er på plass. Uten verb blir hele kommunikasjonsprosessen vanskeligere og mer upresis.

Når vi tenker på hvordan språk er organisert i hjernen, ser vi også at verb er svært sentrale. Veldig mye informasjon er knyttet til verbene, både om betydning (semantikk), bruk (pragmatikk), bøyning (morfologi) og setningsledd (syntaks). Når vi henter frem et verb fra det mentale leksikonet, aktiverer vi samtidig mye annen kunnskap. Verb er det vi kan kalle relasjonelle og dynamiske konsepter. Det vil si at de i høy grad står i et gjensidig avhengighetsforhold til andre typer ord og uttrykk. Det er med andre ord vanskelig å danne

seg en mental forestilling – eller forstå – et verb uten at man samtidig aktiverer andre ord eller konsepter. Det er for eksempel ikke mulig å danne seg et bilde av verbet ”legge” uten å tenke seg en hel situasjon med flere involverte ”faktorer” eller ”deltakere”: noe/noen som utfører handlingen, noe/noen som blir flyttet på, en bevegelse i rommet og et endepunkt som er målet for bevegelsen: ”Kari legger boka på bordet”. De fleste substantiv er det lettere å danne seg et enkelt og statisk mentalt bilde av (som ”bok” og ”bord”).

Siden verb er komplekse og fyller viktige oppgaver i språklig kommunikasjon, er det ikke uventet at vi ofte ser verbvansker av ulike typer hos afasirammede. Flere studier viser for eksempel at afasirammede bruker færre verb enn normalspråklige i spontantale, at de har større vansker med å benevne handlinger enn objekter, og at de har vansker med verbbøyning (testmanualen i VOST gir en bredere oversikt over tidligere studier).

I utarbeidelsen av den nederlandske originalversjonen av *Verb- og setningstesten* hadde man tre mål. For det første ønsket man å gi logopedier lingvistisk (språkvitenskapelig) innsikt i visse utslag av afasi hos personene som blir testet. For å oppnå dette sørget man for at alle deltestene fokuserer på sentrale språklige prosesser, og at det for hver prosess som kartlegges, finnes sannsynlige forklaringer i forskningslitteraturen på de vanskene som kan oppstå. Ikke alle trekk ved afasi er blitt undersøkt i like stor detalj, og i VOST er det bare tatt med testoppgaver knyttet til vansker som det finnes forskning omkring.

Det andre målet med testen var at det for hvert fenomen som kartlegges ved hjelp av testen, skal finnes tiltak som enten er beskrevet eller diskutert i afasilitteraturen. Kartleggingen skal med andre ord motivere for tiltak. I testmanualen til VOST er det beskrevet en del ulike tiltaksformer i forhold til forskjellige typer vansker med verb og setninger.

Det tredje målet med testen var å lage et testbatteri som skal kunne brukes i forhold til personer med ulike typer afasi. Grammatiske vansker er kjente og karakteristiske trekk ved den afasitypen vi ofte kaller Brocas afasi, men vi finner slike vansker også hos personer med en Wernicke-type afasi og med andre afasityper. Testbatteriet i VOST er ikke ment å skulle brukes i forhold til kun én type afasi, noe som også ville være vanskelig gitt at svært mange afasirammede ikke har en klinisk diagnose som sammenfaller entydig med noen av de klassiske typene. I stedet gir testbatteriet mulighet for å undersøke et vidt spekter av afasirammede på en omfattende og systematisk måte, uavhengig av mulige afasisyndromer. Det skal imidlertid påpekes at VOST nok er mindre velegnet i forhold til personer med global afasi. Det er ikke meningen at man skal bruke hele testbatteriet hver gang man kartlegger språkevnen hos en afasirammet. Tanken er at logopeden skal kunne velge den eller de deltestene som passer best for hver enkelt afasirammet (se mer om dette nedenfor).

De ulike deltestene

Den norske versjonen av *Verb- og setningstesten* består av elleve deltester, mens den nederlandske originalen og den engelske versjonen hver har ti deltester. Den siste deltesten i den norske versjonen fokuserer på verbmorfologi og gir oss mulighet til å undersøke den afasirammedes evner til å hente frem eller danne fortidsformer av gitt verb. Det er ingen andre deltester i VOST som i like stor grad tar for seg bøyingsmorfologi, og vi mener derfor at denne siste deltesten er et nyttig tillegg til hele testbatteriet. Foreløpige studier viser at akkurat denne deltesten ser ut til å kunne brukes som et differensialdiagnostisk verktøy for å skille mellom afasi og språkvansker i forbindelse med Alzheimers sykdom (Simonsen et al 2004), og vi tror at den også kan ha potensial for å skille mellom typer og/eller grader av afasi (Lind

et al (u.a.)). Tabell 1 gir oversikt over de forskjellige deltestene i VOST, og hvor mange oppgaver hver deltest inneholder.

Deltester	Antall oppgaver
Forståelse av verb	40
Setningsbedømmelse	50
Forståelse av setninger	40
Handlingsbenevnelse	40
Utfylling med infinitte verbformer (infinitiv) i setninger	10
Utfylling med finitte verbformer (presens/preteritum) i setninger	10
Setningskonstruksjon	20
Setningsanagram uten bilder	20
Setningsanagram med bilder	20
Spørreordsanagram	20
Verbbøyning	60

Tabell 1: Deltestene i VOST

Det er ikke meningen at man skal teste den afasirammede med alle deltestene fortløpende. Det er snarere slik at man ut fra de antakelsene man har om den afasirammedes vansker, velger ut noen deltester. Hvis man tror at den afasirammede har vansker med forståelse, kan man for eksempel begynne med deltesten ”Forståelse av verb”, som undersøker evnen til å forstå verb som enkeltord (leksikalsk forståelse). Hvis denne deltesten går fint, vil man kanskje prøve seg på ”Forståelse av setninger” for å finne ut om den leksikalske forståelsen fremdeles er god (noen ganger kommer vansker med enkeltord først til syne når ordene opptrer i en setning), eller om det er spesielle setningsstrukturer som er vanskelige (syntaktisk forståelse).

På samme måte vil man kanskje bruke deltestene ”Handlingsbenevnelse” og ”Setningskonstruksjon” for å danne seg et generelt inntrykk av evnen til å hente frem verb og bruke dem i setninger, mens andre deltester, for eksempel anagramtestene kan brukes for å gi enda mer utfyllende informasjon om den afasirammedes sterke og svake sider. Siden det ikke er meningen at man alltid skal ta alle deltestene, er det ikke lagt opp til noen sammenslått skåre eller noen profil for VOST som helhet.

I de fleste deltestene i VOST består testmaterialet av strektegninger og muntlige eller skriftlige ord. Noen av tegningene er lagd spesielt for den norske versjonen, men de fleste er hentet fra den nederlandske og den engelske testen. Streken – eller tegnestilen – vil det alltid være ulike meninger om, men i utprøvingen har det vist seg at tegningene fungerer godt for sitt formål. Og i de få tilfellene der tegningene var uklare for de norske informantene, ble tegningene forbedret før vi lagde den endelige versjonen av testen. Vi valgte å beholde så mange av originaltegningene som mulig fordi det vil gjøre det enklere å sammenligne testresultater på tvers av språkene. I testmanualen finnes en utførlig beskrivelse av den teoretiske bakgrunnen for hver deltest, av hvordan den er bygd opp, og av hvilke testprosedyrer man bør følge.

Verbene i VOST er kontrollert i forhold til en del variabler som i større eller mindre grad har vist seg å spille en rolle for afasirammedes evne til å hente frem og bruke verb. Disse variablene er: frekvens, transitivitet, reversibilitet, lydlikhet med et substantiv og verbklasse. Frekvens dreier seg om hvor vanlig et verb er. Vi har basert oss på en frekvensliste for verb utarbeidet ved Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo (www.hf.uio.no/tekstlab/). Denne

listen er lagd med utgangspunkt i skriftspråk, og det er ikke helt uproblematisk å bruke den i forhold til talespråket, som jo er det vi undersøker med VOST. Men dessverre finnes det foreløpig ikke gode nok frekvenslister for norsk basert på talespråkmateriale.

Transitivitet dreier seg om hvorvidt verbet krever direkte objekt eller ikke. ”Sove, tenke, gape” er eksempler på intransitive verb (uten objekt), mens ”fange, miste, oppdage” er transitive verb (med objekt). Reversibilitet har å gjøre med om setningen er vendbar eller ikke, eller med andre ord om det leddet som uttrykker ”den handlende” (ofte sammenfallende med subjektet), kan fungere som objekt i forhold til verbet og omvendt. Verbene ”sparke” og ”kysse” er reversible, mens for eksempel ”male” og ”lese” ikke er reversible. Både ”gutten” og ”jenta” kan være den som utfører handlingen i forhold til verbet ”sparke” (”Gutten har sparket jenta / Jenta har sparket gutten”), mens objektene til ”male” og ”lese” ikke kan fungere som subjekter. ”Gutten har lest boka” er en grammatisk akseptabel setning, mens ”Boka har lest gutten” ikke er akseptabel. Lydlikhet med et substantiv innebærer at verbet er (nær) identisk med et substantiv som også er avbildet i den aktuelle deltesten (f.eks. ”flette”). På skåringsarkene kan man markere og beregne om de forskjellige variablene virker inn på den afasirammedes resultater (for eksempel om lavfrekvente verb er vanskeligere å hente frem fra det mentale leksikonet enn høyfrekvente verb, eller om transitive verb er vanskeligere enn intransitive), og så kan man velge på hvilken måte man vil ta hensyn til dette når man lager undervisningsopplegg for den enkelte.

Standardisering og utprøving

Når vi skal vurdere den afasirammedes resultater på en test, er det viktig å vite noe om den normale variasjonen. VOST er normert i forhold til 64 voksne med norsk som morsmål, uten afasi eller andre språkvansker. Deltakerne i denne normeringen kom fra ulike deler av landet. Ikke alle ble testet med alle deltestene. Det laveste antallet testpersoner for en enkelt test er 41. I normeringen av den nederlandske originalversjonen av testbatteriet fant man at kjønn, alder og utdannelsesnivå ikke spilte noen rolle for resultatene, og i normeringen av den engelske og den norske versjonen ble det derfor ikke tatt hensyn til disse variablene.

Statistiske opplysninger om normalgruppen finnes i testmanualen, men generelt kan det sies at denne gruppen skårer svært høyt (som forventet). Den laveste gjennomsnittsskåren for normalgruppen finner vi på deltesten ”Setningskonstruksjon” med 95 % korrekte responser i gjennomsnitt, mens gjennomsnittet ellers ligger på 98 -100 % korrekte responser. Standardavviket er også generelt lavt. De aller fleste skårer som gjennomsnittet, og utdannelsesnivå spiller altså ingen rolle for prestasjonene.

VOST er også prøvd ut på 27 afasirammede som ikke ble valgt ut på bakgrunn av afasitype eller alvorlighetsgrad. I denne utprøvingen hadde vi uvurderlig hjelp av 16 norske logopedier. Heller ikke i afasigruppen ble alle testpersonene testet i forhold til alle deltestene. Minimum 15 afasirammede ble testet med hver enkelt deltest, mens det maksimale antallet afasirammede testpersoner på en enkelt deltest er 26. I utvelgelsen av afasirammede testpersoner var det noen kriterier den enkelte måtte fylle: Afasien skulle skyldes en enkelt skade i venstre hjernehalvdel, personene skulle ha hatt afasi i minst to måneder, og de skulle ikke ha andre kognitive vansker (f.eks. med syn eller oppmerksomhet) som kunne tenkes å påvirke resultatene. Disse kriteriene er de samme som de som ble brukt i utprøvingen av den nederlandske originalen og den engelske versjonen.

Gruppen av afasirammede testpersoner skårer signifikant dårligere enn gruppen av normalspråklige testpersoner på alle deltester. Standardavviket blant de afasirammede er også

høyt. Det er med andre ord stor individuell variasjon i denne gruppen. I testmanualen finnes det både statistiske opplysninger om de afasirammede som gruppe og beskrivelser av tre utvalgte kasus med forslag til tiltaksområder for den enkelte. I en kommende artikkel (Lind et al (u.a.)) finnes også fire kasusbeskrivelser, og i neste nummer av "Logopeden" gir vi en beskrivelse av to kasus.

VOST er testet for reliabilitet og vurdert med hensyn til validitet. Reliabilitetsanalysen er gjort ved hjelp av Cronbachs alfa, og resultatene er generelt gode, for mange av deltestene svært akseptable (se testmanualen for nærmere opplysninger). Siden det ikke er noen norske tester som undersøker evnen til lingvistisk prosessering hos afasirammede på en sammenlignbar måte, er det vanskelig å teste validiteten til deltestene i VOST statistisk. I den engelske versjonen av testbatteriet ble validiteten testet i forhold til en test som kalles *The Token Test*, og med unntak for setningskonstruksjonstesten viste det seg at alle deltestene er tilstrekkelig valide. Vi har altså ennå ikke mulighet til å foreta en lignende korrelasjon for den norske versjonen, men siden den norske og den engelske versjonen av testbatteriet er relativt like, kan vi anta at også majoriteten av de norske deltestene er tilstrekkelig valide.

En sammenligning av gjennomsnittsskåren hos nederlandske, engelske og norske afasirammede på de forskjellige deltestene i VOST viser også at resultatene i stor grad er sammenfallende, og det styrker antakelsen om at deltestene er valide (Lind et al 2006). Det er riktignok noen deltester der det er relativt store forskjeller mellom gjennomsnittsskårene i de ulike språkene. Det gjelder først og fremst testene "Setningskonstruksjon", "Utfylling med finitt verbform i setninger" og "Handlingsbenevnelse". Setningskonstruksjonstesten er den testen der variasjonen er størst også blant normalspråklige, og vi vet at denne testen gir kvalitative snarere enn kvantitative resultater. Når det gjelder de to andre deltestene, mener vi forskjellene i gjennomsnittsskårer kan forklares med henvisning dels til strukturelle ulikheter mellom språkene og dels til tilfeldigheter i forhold til informantutvalget.

Andre kvalitative vurderinger tilsier også at validiteten er akseptabel. For eksempel har vi fått tilbakemeldinger fra flere av de norske logopedene som deltok i utprøvingen av testbatteriet, som tyder på at de mener VOST kan være et innsiktsgivende verktøy i kartlegging av sterke og svake sider i språkprosesseringen hos afasirammede. I flere tilfeller i utprøvningsfasen har vi også sett at resultatene fra deltester i VOST er sammenfallende – men også mer utfyllende – i forhold til resultater fra delprøver i *Norsk grunntest for afasi*.

Litteratur

- Bastiaanse, R., E. Maas & J. Rispens 2000: *Werkwoorden- en Zinnentest (WEZT)*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Bastiaanse, R., S. Edwards & J. Rispens 2002: *Verb and Sentence Test (VAST)*. Bury St. Edmunds: Thames Valley Test Company Ltd.
- Bastiaanse, R., M. Lind, I. Moen & H.G. Simonsen 2006: *Verb- og setningstesten (VOST)*. Oslo: Novus forlag.
- Corneliussen, M. 2005: *Afasi og spesialundervisning. Veiledning i dokumentasjon av praksis*. Statped skriftserie nr. 36. Bredtvet kompetansesenter.
- Haaland-Johansen, L. 2004: Afasi i et kommunikativt perspektiv – tanker om en logopedisk verktøykasse. *Norsk tidsskrift for logopedi*, 4, 13-17.
- Kay, J., R. Lesser & M. Coltheart, M. 1992: *Psycholinguistic Assessments of Language Processing in Aphasia (PALPA)*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lind, M. 2004: Afasi og lingvistikk – til gjensidig glede og nytte? *Norsk tidsskrift for logopedi*, 4, 8-12.

- Lind, M. 2005: Conversation – more than words. A Norwegian case study of the establishment of a contribution in aphasic interaction. *International Journal of Applied Linguistics* 15, 213-239.
- Lind, M. & H.G. Simonsen 2002: Verb er viktige – og vanskelige? En undersøkelse av tilgang til og bruk av verb hos en afasirammen i ulike situasjoner. *Norsk tidsskrift for logopedi*, 4, 26-32.
- Lind, M., I. Moen & H.G. Simonsen 2006: Verb and sentence processing in Norwegian aphasic speakers compared to Dutch and English aphasic speakers: experimental evidence. Foredrag på ICPLA 2006 (11th Meeting of the International Clinical Phonetics and Linguistics Association), Dubrovnik, 31.5. – 3.6. 2006.
- Lind, M., I. Moen & H.G. Simonsen (u.a.): Verbbøying: Hva skjer når hjernen får en skade? Eksperimentell evidens fra afasirammede og Alzheimer-pasienter. Sendt til *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*.
- Reinvang, I. & H. Engvik 1980: *Norsk grunntest for afasi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Simonsen, H.G., I. Moen, A.R. Øksengård & K. Engedal 2004: Processing of Verbal Morphology in Norwegian Speakers with Alzheimer's Disease (AD). *Proceedings of the 2004 IALP Congress*.